

Osobnostné faktory manželskej dynamiky – interpretácia empirického výskumu

Martin Šarkan

ŠARKAN, M.: Factors of personality in the marital dynamics – interpretation of empirical research. *Studia Aloisiana*, 2019.

Concept of fully-actualised personality developed in humanistic psychology indicates evolving of relational dimension of personality. In this conceptual context it is possible to consider enhancing of relational qualities of husbands as hypothetical factor of marital satisfaction. Based on aforementioned framework, study is firstly presenting analysis of theoretical and conceptual basis for identification of personality factors in marital relationship. Secondly, study presents empirical research aiming to test hypothetical correlation between personality type of husbands and subjectively experienced satisfaction with marital relationship.

Keywords: Theoretical context of empirical research, Marital satisfaction, Promarital factors of personality, Empirical research, Humanistic theories of personality, Actualized personality

Teoretická časť: paradigmatické úskalia výskumu

Predkladaná štúdia je súčasťou širšieho výskumného projektu, ktorý bol realizovaný v rámci APVV interdisciplinárnym tímom vedeckých pracovníkov TFTU v rokoch 2016 – 2019.¹

¹ Štúdia bola vypracovaná v rámci projektu APVV-15-0189 s názvom „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí.“

Výhodou mnohých projektov, do ktorých je zapojených viacerero vedných disciplín, je možnosť zaoberať sa predmetným fenoménom z rôznych aspektov s možnosťou zdieľať parciálne poznatky medzi jednotlivými oblasťami v rámci výskumného tímu. Táto *multiaspektualita* a úzka výmena výskumných podnetov nesie jednak príslub zníženého rizika prehliadnutia dôležitých súvislostí, týkajúcich sa skúmanej problematiky v dôsledku zúženého fókusu prehĺbenej špecializácie jednotlivých odborov, jednak je prirodzenou reakciou výskumu na multiaspektuálnosť analyzovaného predmetu samotného. Typickým príkladom je *rodinný systém*, ktorý je v súčasnosti považovaný za samostatnú predmetnú oblasť so svojou vlastnou dynamikou a ktorý nie je v plnosti redukovateľný na predmet biológie, psychológie či sociológie napriek tomu, že biologické, psychologické či sociologické procesy sú integrálnou súčasťou fenomenality každého rodinného systému. Je zrejmé, že v podobných prípadoch si multiaspektualita predmetu žiada multiaspektualitu výskumu.

Na druhej strane *úskalím* mnohých interdisciplinárnych projektov je samotná *interdisciplinarita*. Ak interdisciplinarita nemá byť iba povinný *terminus technicus* projektových formulárov, je nevyhnutné dosiahnuť čo najvyššiu možnú mieru *interpretačnej koherencie* medzi zapojenými vednými špecializáciami, ich partikulárnymi paradigmami, príslušnými metodickými postupmi a napokon výstupmi. Ak majú byť jednotlivé oblasti integrovateľné do zmysluplného celku, ak výsledkom nemá byť arbitrárna mozaika paralelne vedľa seba poukladaných teoretických či empirických fragmentov, kľúčovou požiadavkou je starostlivá precizácia *podmienok premostení* medzi zapojenými disciplínami, ktoré môžu byť v systematickej taxonómii vied umiestnené na pomerne vzdialených pozíciách. Aby sme sa vyhli nástrahám svojvoľného či mimovoľného eklekticizmu, mali by sme neustále sledovať legitimitu interdisciplinárnych presahov, ktoré by mali byť zdôvodnené, pokiaľ to je čo len trochu možné. Výstupná naratíva, syntetizujúca natolko diferencovaný záber, by mala smerovať k nejakému jednotiacemu interpretačnému horizontu.

Zrealizovať zmieneny interpretáčny imperatív v praxi však rozhodne nie je jednoduchá úloha. Iba oblasť empirickej psychológie samotnej je viac menej multiparadigmatická (resp. pre-paradigmatická) a napr. koncepcie *dynamickej psychológie* vychádzajú z pojmového kontextu, ktorý je preložiteľný smerom k prostrediu *behaviorálnej psychológie* iba s vedomím obrovských limitácií. Situácia paradoxne nie je o nič priaznivejšia vo vnútri dynamickej vetvy samotnej – príkladom môže byť pojem *libida* u Freuda a Junga: rovnaké slovo, rovnaký pojem s istými príbuznosťami, avšak v konečnom dôsledku vyrastajúci z radikálne konkurujúcich si paradigmatických pozadí – hydraulická kauzalita energie sexuálneho pudu v jednom prípade, životná energia teleologického charakteru v druhom prípade.

V prípade absencie nejakého *prekladového kontextu* hrozí, že budeme vo výslednej interpretácii výsledkov viacerých výskumov na povrchu pracovať s termínmi či celými konštrukciami domnelo príbuznými, avšak na hlbšej, systematickej úrovni budeme produkovať akýsi konceptuálny *patchwork*. Keďže napríklad teológia, filozofia, psychológia či sociológia sú v rámci systematickej

klasifikácie vedných disciplín lokalizované v rôznych vetvách a na rôznych hierarchických úrovniach v rámci celkového usporiadania oblastí poznania, je zrejmé, že akékoľvek premostenia budú musieť byť sekvenciou množstva *sprostredkujúcich konceptuálnych vrstiev*. To isté platí aj o internom vzťahu jednotlivých teoretických modelov, konštruovaných v rámci tej ktorej disciplíny, ktoré sú vnútorne veľmi často výrazne teoreticky diferencované.

Majúc na pamäti uvedené princípy, sa na nasledovných stránkach pokúsime o akýsi náčrt pracovného teoretického rámca, ktorý by umožnil systematické budovanie koherentného premostenia medzi teoretickými koncepciami hlbinej psychológie, humanistickej psychológie a empirického výskumu v oblasti rodinných systémov, ktorý je častokrát rozvíjaný z pozícií konceptuálne nie plne zosúladiateľných. Z toho plynú mnohé úskalia, spojené s konštrukciou výskumného projektu samotného (*research design*), ako aj s finálnou interpretáciou získaných dát, na ktoré chceme jednak poukázať, jednak ponúknuť možnosti ich riešenia.

Zámer a východiská výskumu

Východiskovou ideou prezentovaného výskumu bolo preveriť súvis *miery osobnostnej zrelosti s mierou manželského súladu, resp. manželskej spokojnosti*. Vstupným predpokladom bola hypotéza, že rozvinutá personalita jedného alebo oboch manželov pozitívne koreluje s kvalitou ich manželského vzťahu. Tento predpoklad bol inšpirovaný jednak teoretickým kontextom, ktorému sa budeme v krátkosti venovať v nasledujúcich pasážach, jednak *tušením súvislostí* medzi najnovšími trendami vo výskume fenoménu rodinnej dynamiky a niektorými významnými modelmi rozvíjanými v psychológii osobnosti v priebehu 20-teho storočia a v neposlednom rade výmenou osobných skúseností odborníkov z viacerých oblastí, ktorí sa dlhodobo venujú problematike rodiny či špecificky problematike manželských vzťahov. Uvedenie tejto inšpiračnej genézy má slúžiť iba k základným hermeneutickým účelom, z vedeckého hľadiska je dôležité, že tento intuitívny predpoklad možno naformulovať v jednoduchej a principiálne empiricky testovateľnej podobe: *čím zrelšie osobnosti manželov, tým kvalitnejší/vitálnejší manželský vzťah*.

Prípadné potvrdenie predpokladanej korelácie by umožnilo pristupovať k určitej dynamike osobnostných charakteristík ako k identifikovanému *promaritálnemu* faktoru v kontexte vitality manželského vzťahu samotného, ako aj v kontexte rodinného systému v širších súvislostiach.

Osobnostné aspekty manželskej dynamiky – teoretický kontext empirického výskumu

Pokiaľ ide o *teoretický* kontext, výskum je pokusom o mapovanie súvisu medzi chápaním osobnosti, tak ako bolo rozvíjané v humanistickej, resp. existenciálne orientovanej psychológii s dôrazom na konštrukt *vysoko-aktualizovanej* osobnosti a dynamikou manželských vzťahov, nakoľko jeden z hlavných znakov realizácie personality, *prehĺbená vzťahovosť*, sa ako ideový motív objavuje naprieč viacerými koncepciami osobnosti spomínanej teoretickej proveniencie.

Jedným z tých, ktorí sa problematike aktualizácie osobnosti prednostne venovali, bol A. Maslow². Vo svojej koncepcii *metamotívov* personalizácie rozoznáva úroveň túžby realizovať hodnoty, tzv. *beta úroveň*, na ktorej sa jednotliviec rozvíja k existenciálnej plnosti aktualizáciou kognitívnych, estetických, etických, sociálnych a spirituálnych orientácií. Znakmi takejto plne aktualizovanej osobnosti sú: schopnosť odpúšťať, zlepšená vzťahovosť, etická zodpovednosť, schopnosť humoru, zvýšená kreativita, ústup neurotických (resp. patologických) symptómov.

Podobne V. E. Frankl prispel do diskurzu o povahe personalizácie zdôrazňujúc, že osoba sa musí aktualizovať vo všetkých troch konštitučných dimenziách svojho bytia: v *bio-sfére*, v *psycho-socio-sfére* ako aj v *noo-sfére*, kde sa *noo* odvodzuje z gréckeho slova *noéisis*, poznanie, poukazujúc na *vôľu k zmyslu*, podľa Frankla primárneho zdroja existenciálnej vitality, t. j. na centrálnu tendenciu k poznaniu svojho životného povolania, poznaniu svojho miesta v štruktúre a usporiadaní sociálnej reality, k aktívnemu odkrývaniu Logu. Tento existenciálny projekt je možný iba ako *zodpovedné bytie*³, bytie zodpovedajúce sa druhým osobám, spoluutvárajúcim sociálnu štruktúru skutočnosti. Podľa Frankla sú prejavmi aktualizovanej osobnosti: sociálna, emocionálna, morálna autonómia, vzájomnosť a relacijnosť, spiritualita.

Aj v nadväznosti na spomínané humanistické, resp. existenciálne koncepcie súčasná psychológia osobnosti pracuje s pojmami ako *rozvinutá, aktualizovaná* osobnosť: každý človek je osobou, osobnosťou sa však iba postupne stáva, osobnosť je dynamikou rozvíjania, resp. postupnej realizácie osoby. *Osobnosť* je teda chápaná ako *podstatne dynamický* psychologický útvar. Už tu však narážame na *prvé úskalie*, ktorým je istá rozporuplnosť v samotnom konštrukte *seba-aktualizácie*, resp. *seba-realizácie personality*.

Táto rozporuplnosť bude zreteľnejšia ak sa na uvedenú problematiku pozrieme prizmou hlbinej psychológie C. G. Junga. V súvislosti s problematikou dynamizmu utvárania personality totiž nemožno opomenúť jeho

2 Porov. MASLOW, A.: *Motivation and Personality*. Harper & Brothers, 1954.

3 „Verantwortlichsein“, porov. FRANKL, V.: *Neuvedomený Boh*. Bratislava : Lúč, 2005, s. 17.

koncept *procesu individuácie*⁴, ktorým anticipoval mnohé z toho, čo sa stalo ústredným tematickým repertoárom v humanisticky orientovaných smeroch psychológie, ktorým zámerne zdôrazňuje práve *individuum* a *individualitu* ako proces vynárania sa z masovosti kolektívnej psyché. Je zrejmé, že Jung tým, že uprednostnil pred prirodzene sa ponúkajúcim pojmom „*personalizácia*“ termín „*individuácia*“, kladie akcent na *separačný* aspekt aktualizáčného procesu, ktorého primárnym vyústením je *autonómia* osobnosti. Človek dovŕšuje proces individuácie tým, že sa *odlíši, diferencuje* od svojho sociálneho milieua. Človek sa stáva v plnej miere *sám sebou, Pravým Ja (das Selbst)*⁵, tým, že rozoznáva, uchopuje a realizuje svoju *jedinečnosť, svoju osobitosť, svoju neopakovateľnosť, nezastupiteľnosť*, ale v neposlednom rade aj *nezdieľateľnosť* (čo je koniec koncov priamym etymologickým rozvinutím latinského termínu *individuum*).

Podobne aj u Maslowa či Frankla je zachytený *individuálny rozmer* personality. Aj u nich možno *osobu* chápať ako ontologickú bázu, štruktúru, východisko a zároveň smerovanie a ako celok zahŕňa potencialitu ľudskej bytosti. *Osobnosť* je *seba-aktualizáciou* tejto potenciality v konkrétnej histórii *sebavymedzovania, sebatvorby jedinca* či, povedané s Franklom, nachádzaním *individuálneho zmyslu života*.

Pri bližšom pohľade na hlavné ideové motívy uvedených psychologických modelov osobnosti sa vynára otázka: *Ako možno bezrozporne zjednotiť separačnú dynamiku diferenciacie individuality s integračnou dynamikou relationality v koherentnom konštrukte personality?*

Unidualita osoby ako integračný antropologický princíp

Dichotómia *separačného a relacionálneho* momentu personalizácie, rozoznaná v empirickej psychológii, pôsobí paradoxne a rozporuplne, pretože uvedené napätie (napätie, ktoré je osobnosti, ako sa zviditeľnila na scéne empirickej psychológie, inherentné) nebolo teoretickými modelmi psychológie systematicky integrované. To je do veľkej miery zrozumiteľné, nakoľko mnohé teoretické koncepcie v oblasti empirickej psychológie sú vo vzťahu k psychickej fakticite primárne *deskriptívne, explanatórna* rovina je vo viacerých prípadoch skôr nadstavbou či akýmsi bonusom. Nič to však nemení na veci, že ktorákoľvek teoretická konštrukcia vystupujúca v roli modelu má nevyhnutne špekulatívny charakter, čím chciac-nechciac vstupuje do oblasti systematickej kognitívnej precizácie pojmových sústav, čo je vlastnou doménou filozofického prístupu k poznaniu. To platí aj pre teoretické koncepcie, ktoré sme v prehľadovej

4 Porov. JACOBI, J.: *Psychologie C. G. Junga*. Praha : Psychoanalytické nakladatelství, 1992, s. 57 – 58. Ďalej porov. JUNG, C. G.: *Výbor z díla I*. Brno : Nakladatelství Tomáše Janečka, 1996, s. 23.

5 JUNG, C. G.: *Výbor z díla III*. Brno : Nakladatelství Tomáše Janečka, 1998, s. 25.

stručnosti načrtli. Primárne sa snažia o odkrytie a uchopenie empirických fenoménov psychickej reality, avšak vo všetkých spomenutých prípadoch je možné identifikovať, implicitne či explicitne, isté filozofické pozadie, z ktorého tieto modely vychádzajú. Napr. v prípade psychológie humanistickej orientácie je známa opakovaná explicitná deklarácia väzby na fenomenologickú a existencialistickú tradíciu filozofického myslenia. Napokon Frankl sám absolvoval systematické vzdelanie vo filozofii, završené na doktorandskom stupni, a je otáznne nakoľko je jeho teoretické dielo koncepciou empirickej psychológie a nakoľko už je existencialistickým filozofickým projektom.

Pri bližšom pohľade na jednotlivé modely osobnosti, ktorým sme sa doteraz venovali cez rozdielny pojmový aparát, pomocou ktorého sú konštruované, presvitajú ideové kontúry antropologických motívov, ktoré je možné označiť ako *personalistické*. Filozofia *personalizmu* v širšom zmysle slova je pomerne voľný prúd ideových orientácií, ktoré sa do veľkej miery prelínajú s existencialistickou bázou (resp. ju anticipujú alebo z nej vyrastajú) v priebehu 20. storočia. Mnohí predstavitelia personalizmu sú považovaní za reprezentantov existencializmu a naopak. Napriek klasifikačným komplikáciám spojených s vymedzením personalizmu za zjednocujúci aspekt, vo všetkých prípadoch možno považovať určité antropologické chápanie personality, ktoré sa vinie ako červená niť všetkými viac či menej *personalistickými* variantmi.

Separáčny moment procesu sebavymedzovania, ktorý sa objavoval u teoretikov psychológie osobnosti, je východiskom konceptuálnej analýzy pojmu osoby aj v diele hlavného reprezentanta personalizmu E. Mouniera, podľa ktorého cieľom každého ľudského života je *stať sa osobou* v afirmácii svojho *Ja*.⁶ Mounier si je však vedomý ústredného paradoxu existencie osoby ako osoby, ktorým je potreba neustáleho znovoudobývania vlastnej identity. (V doterajšom postupe Mounierovej úvahy k personalizácii nie je ťažké rozoznať istú genetickú príbuznosť s Jungovým myslením, ktorý rozvíja svoje chápanie *individuácie* v rovnakých ideových súradniciach). Mounier teda chápe sebavymedzovanie ako proces kontinuálneho zápasu, čo nemusí byť nutne samozrejmé, nakoľko sebakonfirmácia je určite mysliteľná aj bez aspektu zápasu. Prečo by človek musel pri uchopovaní svojej identity nevyhnutne zápasit? Selfokonfirmačný zápas súvisí s problematikou slobody osoby, ktorá sa môže realizovať neobmedzene až do momentu, kým nie je konfrontovaná s realizáciou slobody iných osôb. Stret vôlí je vždy do istej miery vzájomným obmedzením, a teda aj zápasom, zápasom o autonómiu v podobe separačného aktu diferenciacie od druhého.

Už tu sa však začína rozvíjať analýza *relacionálneho* aspektu personality: podľa Mouniera je existenčný proces personalizácie vždy dialektickým vzťahom recipročnej provokácie v rámci interpersonálnej výmeny, provokácie,

6 Porov. ENEAU, J.: From Autonomy to Reciprocity, or Vice Versa? French Personalism's Contribution to a New Perspective on Self-Directed Learning. In: *Adult Education Quarterly*, Vol. 58, no3, 2008, p. 229 - 248.

ktorú však vníma ako vzájomne plodnú.⁷ Osoba môže konštruovať svoje *Ja* iba konštruovaním seba *skrze druhých*. Čo však znamená ono „*skrze druhých*“? Sú *druhí* akýmsi ontickým médiom, v ktorom sa realizuje moje *Ja*? Sú potom *druhí* súčasťou môjho *Ja*?⁸

Odpoveď leží v subtilnejšej analýze pojmu *medze* (hranice), ktorý je obsiahnutý v pojme *vymedzovania*. Medza je totiž z hľadiska personálnej identity *dvojznačnej* povahy – tá istá medza ohraničuje moje *Ja* a zároveň je vymedzením *Druhého*, medza ma od *Druhého* separuje a zároveň ju s *Druhým* zdieľam, moja medza je zároveň medzou *Druhého*, sebvymedzovaním teda vždy vymedzujem *Druhého* a naopak – buberovský personálny vzťah *Ja* a *Ty* je v podstate možný iba vďaka interpersonálnemu zdieľaniu medze. Treba si uvedomiť, že bez fichteovskej elementárnej fenomenologickej skúsenosti konfrontácie *Ja* s *Nie-JA*, s *Druhým* by nebolo sebvymedzenie identity vôbec možné – *Ja* by v spontánnej expanzii *svoj-vôle* nenarazilo na nijaké ohraničenie a v podobe akéhosi neosobného *apeironu*, difundovalo by v sýtoku neaktualizovanej sociálnej potenciality.

Bolo by iste žiadúce v rámci komparatívnej disciplinovanosti uviesť niektoré ďalšie, významnejšie personalisticky ladené koncepcie osoby, napr. M. Schelera, E. Levinasa, P. Ricouera, K. Wojtyły či ďalších, avšak z dôvodov rozsahových a tematických limitácií sa uspokojíme s extrahovaním korenného antropologického motívu personalizmu, ktorým je chápanie *neredukovateľne uniduálneho* charakteru ľudskej osoby, kde oba už tematizované aspekty, *individualita* a *relacionalita*, majú povahu konštitučných atribútov, t. j. esenciálnych znakov onticky spolu-ustanovujúcich osobu ako osobu.

Ak sa potom vyzbrojením *antropologickou perspektívou personalizmu* vrátíme späť k rozboru jednotlivých psychologických modelov, ktoré boli predmetom predchádzajúcich úvah, uvidíme oveľa koherentnejší obraz. V súlade s personalistickým kontextom vidno, že všetci uvedení autori sa zhodujú na tom, že v prípade plne aktualizovanej a zrelej osobnosti dochádza k rozvinutiu a expresii personálnych rysov, ktoré sú esenciálne pre kvalitu vzťahovosti. Schopnosť odpúšťať, schopnosť prežívať úžas a slávnosť, prehĺbená empatia, schopnosť humoru možno považovať za manželstvo facilitujúci personálny klaster. A podobne aj rysy, ktoré na prvý pohľad prinášajú skôr individuálny benefit, ako napr. užívanie si a potreba samoty, nonkonformnosť, originalita a zvýšená kreativita sú podstatne vzťahové. Bez autonómnej osobnosti nie je možná etická zodpovednosť vo vzťahu v pravom zmysle slova. Zvýšená kreativita na relacionalnej úrovni a zvýšená miera originality v partnerskej interakcii prináša do vzťahu vitálnu dynamiku kontinuálneho obohacovania. Rovnako ústup neurotických (resp. psychopatologických) symptómov je všeobecne považovaný za *promaritálny* faktor, ako naznačujú aj empirické výskumy, ktoré uvádzame nižšie.

7 MOUNIER, E.: *Le personnalisme*. Paris : Presses Universitaires de France, 1949/1969, s. 42.

8 Touto otázkou sa zaoberal P. Ricoeur v svojich textoch. Porov. napr. RICOEUR, P.: *O sobě samém jako jímém*. Praha : Oikoymenh, 2016.

Extrakcia *neredukovateľnej uniduality* momentov *individuality a relationality* osoby ako ústrednej *antropologickej konštanty* má nezanedbateľné metodologické konzekvencie vzhľadom k empirického výskumu – umožňuje chápať mieru individuality ako indikátor relationality, čo v dôsledku znamená, že testovaciu batériu, umožňujúcu merať osobnostné vlastnosti jednotlivca, je možné operacionalizovať ako koherentné premostenie k štúdiu povahy vzťahu. V našom prípade by sa jednalo o ustanovenie koncepcnej legitimacy skúmania korelácie medzi povahovými črtami jednotlivcov tvoriacich manželský pár a vzťahovou dynamikou manželskej dyády ako elementárneho sociálneho útvaru.

Empirická časť: problematika metodologického rámca výskumu

Pokiaľ ide o *empirický* aspekt skúmania uvedenej problematiky, situácia je nemenej komplikovaná. Nedá sa totiž povedať, že by výskumná prax disponovala záplavou metodologických nástrojov umožňujúcich exaktnú kvantifikáciu miery, či už jungovsky chápanej *individuácie*, alebo *aktualizácie personality* tematizovanej autormi humanistickej orientácie. Opak je pravdou, je treba konštatovať, že v súčasnosti nemáme k dispozícii dostatočne overený a vedeckou komunitou v oblasti empirickej psychológie dostatočne akceptovaný nástroj na meranie personálnej zrelosti, ktorý by vychádzal priamo z humanistickej orientovanej konceptuálnej bázy. Možno aj vďaka tomu, že humanistická psychológia sa viac-menej definične dištancovala od scientistickej orientovaného prístupu k chápaniu ľudskej psyché, možno pozorovať iba pozvoľný záujem o ukotvovanie kľúčových konštruktov humanistických teórií osobnosti v empirických reáliách.

Zdá sa však, že niektoré výskumy z posledných dekád⁹ ukazujú, že vyššia miera *manželského súladu* je jedným z kľúčových faktorov schopnosti rodinného systému vyrovnávať sa zo záťažovými situáciami. V prípade niektorých typov rodinných systémov s faktorom manželského prispôsobenia pozitívne koreloval ako vmedzerený faktor tzv. *zmysel pre koherenciu*. *Sense of coherence* (SOC) je koncept izraelského sociológa medicíny Aarona Antonovského, ktorý v snahe postihnúť príčiny zaznamenaných individuálnych rozdielov v miere psychickej odolnosti formuloval predpoklad osobnostných faktorov zvládania záťažových životných situácií: a) zrozumiteľnosť (*comprehensibility*)

9 Porov. LAVEE, Y. – OLSON, D. H.: Family Types and Response to Stress. In: *Journal of Marriage and the Family*, vol. 53, 1991, no. 3, p. 793. Porov. MCCUBBIN, H. I. – MCCUBBIN, M. A. – THOMPSON, A. I. – HAN, S. – ALLEN, Ch. T.: Families under stress: What makes them resilient. In: *Journal of Family and Consumer Sciences*, vol. 89, 1997, no. 3, p. 4 – 7.; Porov. ANTONOVSKY, A. – SOURANI, T.: Family Sense of Coherence and Family Adaptation. In: *Journal of Marriage and the Family*, vol. 50, 1988, no. 1, p. 79 – 92.

– dispozícia chápať život a svet ako zrozumiteľný celok, v ktorom sú jednotlivé udalosti štruktúrované, usporiadané a vysvetliteľné; b) zvládnuteľnosť (*manageability*) – schopnosť ovplyvňovať, kontrolovať a zvládať svoj život a svet, dôvera, že zdroje nevyhnutné na plnenie životných nárokov sú dosiahnuteľné, človek sa necíti ako obeť života. O niečo neskôr, explicitne rozvíjajúc kontext Franklovej logoterapie, Antonovsky rozšíril konštrukt *zmyslu pre koherenciu* o tretiu osobnostnú dispozíciu c) zmysluplnosť (*meaningfulness*) – dispozícia hľadať a nachádzať zmysel života v jednotlivých udalostiach, prekážky a náročné životné situácie sú videné ako výzvy, zmysluplnosť napomáha osobnostné kompetencie efektívneho zaobchádzania s udalosťami života.

Z hľadiska problematiky nášho výskumného zámeru majú spomenuté výskumy mimoriadnu váhu nakoľko *konceptuálna preložiteľnosť* medzi *zmyslom pre koherenciu* a teoretickým rámcom existenciálnej analýzy otvára možnosť považovať mieru *zmyslu pre koherenciu* za jeden z potenciálnych indikátorov aktualizácie osobnosti, čím sa náhle zviditeľňuje otázka úlohy osobnostného rastu, resp. procesu sebaaktualizácie v dynamike manželského vzťahu. Z tohoto dôvodu môžeme štúdie rodinnej dynamiky, ktoré vo svojej metodologickej infraštruktúre integrujú mieru *zmyslu pre koherenciu*, rozoznať ako premostovacia oblasť výskumných projektov, ktoré ako jednotlivé kúsky mozaiky postupne načrtávajú obraz s požadovanou integritou teoretických a empirických elementov, utvárajúc tak kontext, do ktorého sa budeme snažiť začleniť náš partikulárny výskumný projekt.

Výber testovej batérie

Ak má byť teoretický koncept preverovaný empirickým výskumom, imperatívom je starostlivé vyriešenie otázky *adekvátnej* metodiky. V tejto fáze projektu bolo preto nevyhnutné podrobiť rešeršnému procesu batériu dostupných metodologických nástrojov, ktoré by boli v relevantnom vzťahu k indikátorom personálnej zrelosti, extrahovaných z teoretického materiálu. Pokiaľ ide o charakter dostupných psychologických testov, ktoré by mohli byť potenciálne použiteľné v prezentovanom výskumnom projekte, môžeme vo všeobecnosti rozlíšiť dve kategórie: a) *sebapozudzovacie škály*, b) *projekčné testy*.

Výhodou sebapozudzovacích škál je bezprostrednosť získaných dát. Ich nevýhodou je subjektívny aspekt a zaťaženosť fenoménom tzv. *social desirability bias*¹⁰, čiže prirodzenou tendenciou každého jednotlivca prezentovať sa v sociálnej interakcii v priaznivom svetle. Výhodou projekčných testov je práve eliminácia vplyvu *social desirability bias*. Nevýhodou je odvodenosť získaných dát, ktorá na rozdiel od kontaminácie subjektivitou (v prípade seba-

10 K problematike *social desirability* porov. napr. KING, F. M. – BRUNER, G. C. – HENSEL, P. J.: *A Social Desirability Bias: A Neglected Aspect of Validity Testing*, 1991.

posudzovacích škál), prináša riziko skreslenia, vstupujúceho interpretačným procesom vyhodnocovania.

Pokiaľ ide o samotné jadro výskumu, predpokladom je a) detekcia miery personálnej zrelosti jednotlivých manželov na jednej strane, ako aj b) kvantifikácia miery manželského súladu ich vzájomného súžitia. V druhom kroku je potrebné pristúpiť k vyhodnoteniu miery korelácie medzi týmito dvoma množinami údajov.

Prvým ponúkajúcim sa riešením je využitie testov zameraných na personálnu zrelosť, vychádzajúcich z Jungovej koncepcie osobnosti. Možno uviesť *The Pearson-Marr Archetype Indicator (PMAI)*¹¹. Výhodou je v tomto prípade vysoká uvádzaná test-retest reliabilita v hodnote .93 a koeficient vnútornej konzistencie s hodnotou dosahujúcou až .94. Nevýhodou je väzba testov na Jungovu teóriu *archetypov*, čo môže viesť k výhradám, vychádzajúcim z kontroverznosti tejto časti Jungových teoretických pozícií či s vznesením požiadavky na koncepcnú metapozíciu v zmysle univerzálnejšieho záberu, ktorý by bol nezávislejší na tej-ktorej teoretickej pozícii a mohol by tak byť akceptovateľný naprieč paradigmatickým spektrom psychologickej obce.

Ďalšou z možností je siahnuť po široko prijímaných a zaužívaných osobnostných škálach a v nich následne identifikovať zrelostné koreláty. Príkladom môže byť 240-položkový *The Revised NEO¹² Personality Inventory (NEO PI-R)*¹³ z roku 1990, resp. jeho skrátená 60-položková verzia, *The NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI)*, poprípade aktualizovaná revízia NEO-FFI z roku 2010.

Všetky varianty uvedeného testu sú štruktúrované podľa tzv. *Big Five (veľká päťka)* osobnostných dimenzií, z ktorých každá je ďalej členená na tzv. *facety*, ako vidno v nasledujúcom prehľade¹⁴:

- a) *Neurotizmus* so subškálami: *nepokojnosť – pokojnosť, zraniteľnosť – odolnosť, neistota – istota*. Neurotická osoba sa prejavuje vyššou mierou anxiety, hostility, depresie, impulzívnosti a zraniteľnosti.
- b) *Extraverzia* so subškálami: *samotársky – spoločenský, tichý – veľavravný, inhibovaný – spontánny*. Extravertná osoba sa prejavuje vyššou mierou láskavosti, družnosti, asertivity, aktivity, vzrušivosti, pozitívnych emócií.
- c) *Otvorenosť* so subškálami: *konvenčný – originálny, bojácny – odvážny, konzervatívny – liberálny*. Osoba s vysokým skóre *otvorenosti* sa prejavuje vyššou mierou otvorenosti v oblasti fantázie, estetiky, pocitov, skutkov, ideí, hodnôt.

11 Porov. PEARSON, C. S. – MARR, H. K.: *Pearson, C. S., PMAI manual: A guide to interpreting the Pearson-Marr Archetype Indicator instrument*. Gainesville, FL : Center for Applications of Psychological Type, 2003. Ďalej pozri. McPEEK, B.: *The Pearson-Marr Archetype Indicator and psychological type*: https://www.researchgate.net/publication/216101940_The_Pearson-Marr_Archetype_Indicator_and_psychological_type

12 NEO = *Neuroticism, Extraversion, Openness*.

13 COSTA, P. T. – McCRAE, R. R. et al.: *The Revised NEO Personality Inventory*, 1990.

14 Ide o pracovný preklad z angličtiny – jednotlivé termíny uvádzané v tabuľke sa nemusia zhodovať s prekladmi v oficiálnej slovenskej verzii testu (porov. slovenské vydanie RUISEL, I. – HALAMA, P.: *NEO päťfaktorový osobnostný inventár*. Praha : Testcentrum-Hogrefe, 2007).

- d) *Prívetivosť* so subškálami: *popudlivý – srdečný, nesúcitný – súcitný, sebecký – nesebecký*. Osoba s vysokým skóre *prívetivosti* sa prejavuje vyššou mierou dôvery, priamosti, altruizmu, poddajnosti, skromnosti, súcitnosti.
- e) *Svedomitosť* so subškálami: *starostný – opatrný, nespoľahlivý – spoľahlivý, nedbalý – svedomitý*. Osoba s vysokým skóre *svedomitosti* sa prejavuje vyššou mierou spôsobilosti, poriadku, spoľahlivosti, cielavedomosti, sebadisciplíny, a rozvážnosti.

Pokiaľ ide o vnútornú konzistenciu NEO-I-R (a jeho variantov), v subse-toch zodpovedajúcich jednotlivým faktorom veľkej päťky boli uvedené hodnoty: N = .92, E = .89, O = .87, A = .86, C = .90.

Napriek tomu, že NEO-I-R je jedným z najúspešnejších a najrozšírenejších osobnostných testov, preložený do mnohých jazykov, bol podrobený kritickej diskusii. Jednou z výhrad je genéza testu, ktorá súvisí s konštruktom *Big Five*, t. j. so skupinou osobnostných rysov derivovaných z empirických dát prostredníctvom štatistickej metódy faktorovej analýzy. V podstate ide o fenomenologickú konštatáciu skutočnosti, že v rámci faktorovej analýzy sa isté deskripty vzťahujúce sa k osobnostným rysom zoskupujú do trsov (*cluster*). Nakoľko však koncept *Big Five* nie je fundovaný rozpracovaným teoretickým podloží, mnohým sa nepáči možnosť, že fenomén klastrovania práve do známych piatich personálnych dimenzií je výsledkom skrytého kauzálneho mechanizmu, v ktorom iné, konceptuálne nezachytené faktory môžu byť príčinou zoskupovania odkrytého faktorovou analýzou – bez teoretickej bázy je podľa niektorých koncept *Big Five* explanatórne neplodný.

Ďalšou námietkou je poukaz na lexikálne-jazykové zataženie *Big Five* – pojmy slúžiace k popisom osobnostných rysov, z ktorými pracuje faktorová analýza, sú nevyhnutne poplatné kultúrnemu a historickému jazykovému konsenzu, čo sa negatívne prejavuje v dvoch aspektoch. Jednak je to už spomínaná tendencia k sociálne zatraktívňujúcej sebaaprezentácii, ktorá má byť inherentne „vpísaná“ do jazyka ako hlavného nástroja sociálnej interakcie.

Kultúrna, resp. jazyková podmienenosť má byť potom druhým negatívnym dopadom v podobe kultúrnej neprenosnosti testu, resp. pochybností o efektivite testu, ak sa použije v rôznych kultúrach. Niektoré kroskultúrne štúdie naozaj naznačujú vynáranie sa šiesteho klastru v rámci faktorovej analýzy a ozývajú sa hlasy o korekciu *Big Five* modelu smerom k tzv. HEXACO¹⁵ variantu.

Uvedené námietky však pre účely predkladaného výskumu nie sú podľa všetkého relevantné. Keďže primárnou ambíciou výskumu nie je prispieť k teórii osobnosti, explanatórny deficit konceptu *Big Five* sa javí ako výhoda v podobe čistoty fenomenologickej deskriptivity, ktorá je pre účely výskumu vítaná. Ku kontaminácii fenoménom *social desirability* sme sa už stručne vyjadrili vyššie, a pokiaľ ide o podmienenosť kultúrnym *milieu*, nazdávame sa,

15 HEXACO Honesty-Humility (H), Emotionality (E), Extraversion (X), Agreeableness (A), Conscientiousness (C), and Openness to Experience (O).

že realizácia výskumu v kultúrnych súradniciach, v ktorých bol koncept *Big Five* ako aj NEO-I-R test vyvinutý, by nemala predstavovať z metodologického hľadiska problém.

Popri otázke metodológie merania osobnostných rysov manželov je ďalšou úlohou, ako už bolo spomínané, detekovať mieru *manželského súladu*, resp. *manželskej spokojnosti*. V tomto prípade sme zvažovali použitie 15-položkového *Marital adjustment test* (MAT), merajúceho mieru manželského súladu¹⁶. Alternatívnou možnosťou je 32-položková škála *Revised Dyadic Adjustment Scale* (RDAS)¹⁷. Zámerom je tu zachytiť výsledok dynamického procesu manželského prispôsobenia, pokiaľ ide o mieru rušivých rozdielov v manželskom vzťahu, interpersonálnych napätí a osobnostnej anxiety, spokojnosti manželských partnerov, kohézie manželov, konsenzu vo vzťahu kľúčových záležitostí manželského páru.

Na základe starostlivého zmapovania kritickej diskusie, vzťahujúcej sa k exaktnosti jednotlivých testov, bol napokon pre účely merania manželského súladu uprednostnený *Couple Satisfaction Index* (CSI), nakoľko na základe metaštúdie¹⁸ porovnávajúcej výber najčastejšie používaných nástrojov merania vzťahovej spokojnosti CSI vykazuje priemernú reliabilitu .940, čo je výrazne vyššia hodnota ako v prípade napr. vyššie spomínaného obľúbeného MAT. CSI je najnovšie vyvinutý nástroj merania vzťahovej spokojnosti spomedzi všetkých, ktorý by mal byť schopný zachytiť širšie spektrum vzťahových typov, čím reaguje na vývoj usporiadania vzťahov v novom miléniu a ako taký (za predpokladu úspešne pokračujúcej meta-validizácie) je kandidátom na nový štandard metodiky merania spokojnosti v partnerskom vzťahu, umožňujúcim komparatívne analýzy rozličných foriem romantických zväzkov.

16 Porov. LOCKE, H. J. & WALLACE, K. M.: Short marital adjustment and prediction tests: Their reliability and validity. *Marriage and Family Living*, 21, 251 – 255, 1959.

17 BUSBY, D. M. et al.: A Revision of the Dyadic Adjustment Scale for Use with Distressed and Nondistressed Couples: Construct Hierarchy and Multidimensional Scales. In: *Journal of Marital and Family Therapy*. Vol. 21(3), 1995, s. 289 – 308.

18 Porov. GRAHAM, J. M. – DIEBELS, K. J. – BARNOW, Z. B.: The Reliability of Relationship Satisfaction: A Reliability Generalization Meta-Analysis. In: *Journal of Family Psychology*, Vol. 25, No. 1, s. 39 – 48.

Osobnostné rysy ako indikátor spokojnosti v manželskom vzťahu? Aktuálna situácia v oblasti empirického výskumu¹⁹

Výskum už v 90-tych rokoch 20. storočia zviditeľňoval úlohu osobnosti v dynamike a kvalite manželského vzťahu – ukazovalo sa, že osobnosť partnerov môže pôsobiť maladaptívne ako stresor, na druhej strane však môže zohrávať aj úlohu pozitívneho faktoru pri zvládaní záťažových situácií.²⁰

Výsledky niekoľkých tematicky súvisiacich výskumných projektov, ktoré sa na túto problematiku fokusovali prizmou veľkej päťky, naznačili prvé korelácie – zdá sa, že osobnostným faktorom, ktorý bol konzistentne indikovaný v negatívnom vzťahu k párovej spokojnosti, je *neurotizmus*.²¹ Naopak, *extra-verzia a prívetivosť* vykazujú pozitívne korelácie so vzťahovou satisfakciou.²² Zdá sa, že partneri s vyšším skóre uvedených faktorov majú tendenciu aktívne rozvíjať adaptívne štýly zvládania záťaže a schopnosť pozitívne prehodnocovať krízové životné situácie. Pokiaľ ide o úlohu faktoru *otvorenosti*, výsledky zatiaľ neboli jednoznačné.²³

Vychádzajúc z načrtnutého rozboru teoretickej a výskumnej situácie tematizovanej problematiky, bol v priebehu roku 2019 zrealizovaný v rámci APVV projektu empirický výskum, testujúci vzťah osobnostných rysov a manželskej spokojnosti v slovenských podmienkach. Podmienkou participácie vo výskume bola minimálna dĺžka manželstva 3 roky, pričom od celkovej dĺžky

19 Porov. WEIDMANN, R. – LEDERMANN, T. – GROB, A.: Big Five traits and relationship satisfaction: The mediating role of self-esteem. In: *Journal of Research in Personality*, 69, 2017, s. 102 – 109.

20 Porov. KARNEY, B. R. – BRADBURY, T. N.: The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, methods, and research. In: *Psychological Bulletin*, 118, 1995, s. 3 – 34.

21 Porov. DYRENFORTH, P. S. – KASHY, D. A. – DONNELLAN, M. B. – LUCAS, R. E.: Predicting relationship and life satisfaction from personality in nationally representative samples from three countries: The relative importance of actor, partner, and similarity effects. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 99, 2010, s. 690 – 702. SOLOMON, B. C. – JACKSON, J. J.: Why do personality traits predict divorce? Multiple pathways through satisfaction. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 106, 2014, s. 978 – 996.

22 Porov. DYRENFORTH, P. S. – KASHY, D. A. – DONNELLAN, M. B. – LUCAS, R. E.: Predicting relationship and life satisfaction from personality in nationally representative samples from three countries: The relative importance of actor, partner, and similarity effects. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 99, 2010, s. 690 – 702. SOLOMON, B. C. – JACKSON, J. J.: Why do personality traits predict divorce? Multiple pathways through satisfaction. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 106, 2014, s. 978 – 996.

23 Porov. DYRENFORTH, P. S. – KASHY, D. A. – DONNELLAN, M. B. – LUCAS, R. E.: Predicting relationship and life satisfaction from personality in nationally representative samples from three countries: The relative importance of actor, partner, and similarity effects. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 99, 2010, s. 690 – 702. SOLOMON, B. C. – JACKSON, J. J.: Why do personality traits predict divorce? Multiple pathways through satisfaction. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 106, 2014, s. 978 – 996.

manželstva sa odhliada. Vzorku tvorili výhradne manželia v prvom manželstve, t. j. takí, ktorí neprešli skúsenosťou rozvodového procesu. Nábor participantov sa realizoval v prostredí aktívnych kresťanských (katolíckych) manželských stretnutí. Cieľovú výskumnú vzorku tvorilo 140 manželov. Po zbere dát a vyčistení nekorektne vyplnených testov sme mohli podrobiť štatistickej analýze výslednej vzorky 105 manželov.

Na základe argumentácie, ktorá bola uvedená vyššie, boli použité nasledovné meracie nástroje: a) ako osobnostný inventár bol zvolený NEO-FFI – participantí vyplňali elektronizovanú podobu slovenskej lokalizácie NEO-FFI²⁴ po ústnej informačno-motivačnej prezentácii testu; b) pre stanovenie miery subjektívne prežíanej spokojnosti s manželským vzťahom bol zvolený *CSI (The Couples Satisfaction Index)*.²⁵ Participantí vyplňali elektronizovanú podobu prekladu testu do slovenčiny po ústnej informačno-motivačnej prezentácii testu.

Po finálnej štatistickej analýze zozbieraných dát boli získané nasledovné hodnoty Pearsnovho korelačného koeficientu: a) *neurotizmus* $r = -0,292$; b) *extraverzia* $r = 0,408$; c) *otvorenosť* $r = 0,267$; d) *prívetivosť* $r = 0,294$; e) *svedomitosť* $r = 0,133$.

Ako vidno, na základe vyhodnotených dát možno konštatovať, že v súlade s očakávaniami sa vo vzťahu k manželskej spokojnosti prejavuje negatívna korelácia miernej tesnosti v prípade *neurotizmu*, pozitívna korelácia miernej tesnosti v prípade *extraverzie, otvorenosti a prívetivosti*.

Pokiaľ ide o *proporciu* rozloženia korelačných vzťahov *Big Five* dimenzií k prežíanej manželskej spokojnosti, zdá sa, že možno konštatovať zhody so zahraničnými výskumami: *neurotizmus* vykazuje negatívny vzťah, *extraverzia*, ktorá vykazuje najsilnejší pozitívny vzťah k spokojnosti manželského vzťahu spomedzi zvyšných dimenzií, je nasledovaná *otvorenosťou a prívetivosťou*. Zahraničné výskumy popri najvýznamnejších korelátoch manželskej spokojnosti, *neurotizme a extraverzii*, na ktorých sa zhoduje väčšina výskumných záverov, najčastejšie dopĺňajú „podpornú“ dimenziu *prívetivosti*, čomu sa blíži výsledná hodnota *prívetivosti* aj v našej analýze. V našom výskume, podobne ak v zahraničnom výskume, vychádza *svedomitosť* ako korelačne nesignifikantná dimenzia z pohľadu spokojnosti v manželskom vzťahu. Naopak, pokiaľ ide o *otvorenosť*, ktorá sa uvádza v doteraz uskutočnených výskumoch ako výsledkovo rozporuplná, vychádza z nášho výskumu korelačne len o niečo málo nižšia ako *prívetivosť*.

24 RUISEL, I. – HALAMA, P.: *NEO päťfaktorový osobnostný inventár (podľa NEO Five-Factor Inventory P. T. Costu a R. R. McCraeho)*. Praha : Testcentrum – Hogrefe, 2007.

25 Porov. FUNK, J. L. – ROGGE, R. D.: Testing the ruler with item response theory: Increasing precision of measurement for relationship satisfaction with the Couples Satisfaction Index. In: *Journal of Family Psychology*, 21, 2007, s. 572 – 583. Test je určený pre romantické páry v širšom zmysle slova – pre zábery nášho výskumu sme však vzorku zúžili na nerozvedené manželské páry (sviatostné, ako aj manželské) a nezahrmuli sme iné formy vzťahov, ako napr. snúbenci, kohabitujúci partneri, partneri rovnakého pohlavia, rozvedení či ovdovení partneri a pod.

Interpretácia výsledkov

Prvotným interpretačným záverom je konštatovanie *čiasťočného potvrdenia* výskumnej hypotézy o korelácii osobnostných rysov s manželskou spokojnosťou.

Prečo *čiasťočné* potvrdenie? Za prvé, hodnoty identifikovanej korelácie sú *iba mierne*, čo z hľadiska exaktného vedeckého postupu neopravňuje k definitívnym záverom – mierna korelácia sa vníma skôr ako orientačný indikátor pre nadväzujúce výskumné projekty. Ako *potvrdenie* tu môžeme vnímať skôr skutočnosť, že ako osobnostné koreláty spokojnosti manželského vzťahu boli detekované tie isté faktory *Big Five* a v podobnej vnútornej proporcii, ako uvádzajú reporty z výskumného prostredia v zahraničí.

Potvrdenie je *čiasťočné* aj z ďalšieho dôvodu. Tu nastupuje na scénu ďalšie úskalie – je totiž nevyhnutné pripomenúť skutočnosť, že výsledky získané prostredníctvom testov budovaných na báze konceptu *Big Five* nereferujú k vzťahu sebaaktualizácie osobnosti k manželskej spokojnosti *priamo*. Tieto testy totiž zachytávajú *status quo* vzťahu špecifickej skladby osobnostných rysov k spokojnosti v manželskom vzťahu v danom úseku života.

NEO-FFI nie je primárne zameraný na meranie osobnostnej zrelosti. Koncept sebaaktualizácie, osobnostného rastu, resp. osobnostnej zrelosti je však, ako už bolo ukázané v teoretickej časti, *dynamická* kategória integrálne súvisiaca s *vývinovým* aspektom osobnosti. Predloženú empirickú časť výskumu preto treba chápať ako prvú fázu výskumnej mozaiky, orientovanú na identifikáciu potenciálnej *promanželskej štruktúry osobnostných rysov*. Až v nadväzujúcom výskumnom kroku môže byť skúmaný vzťah takto identifikovanej *promarítálnej* faktoriálnej konfigurácie ku konceptu osobnostnej zrelosti a aktualizácie osobnosti.

Ako už bolo povedané, na to, aby sa dali dať dáta získané pomocou NEO-FFI do súvisu s počiatočnou hypotézou, je nevyhnutné v štruktúre *Big Five* nájsť *zrelostný* či *vývinový korelát*. V podstate to súvisí s otázkou, či skladba a miera personálnych rysov, identifikovaná pomocou nástrojov vychádzajúcich z konštruktu *velkej päťky*, podlieha vývinovým zmenám. Pôvodným konsenzom bola predstava, že štruktúra personalita zachytená v rámci faktorov *Big Five* je stála a trvalá – faktoriálny profil jednotlivca bol chápaný ako *dedične daný* a relatívne nemenný základ jeho identity, imúnny externým socializačným vplyvom. Ak by tento predpoklad platil, idea testovať koreláciu osobnostnej zrelosti pomocou NEO-FFI by bola zrejmom slepou uličkou.

Výstupy niektorých zahraničných výskumov²⁶ však poskytujú solídny výskumný materiál v prospech vývinovej dynamiky faktoriálnej skladby, a to

26 Porov. napr. KLIMSTRA, T. A. – BLEIDORN, W. – ASENDORPF, J. B. – van AKEN, M. A. G. – DENISSEN, J. J. A.: Correlated change of Big Five personality traits across the lifespan: A search for determinants. In: *Journal of Research in Personality*, 47, 2013, s. 768 – 777. Porov. ROBERTS, B. W. – WOOD, D. – CASPI, A.: The development of personality traits in adulthood. In: O. P. John (Ed.) *Handbook of personality: Theory and research* (3rd ed., New York, NY : Guilford Press, 2008, s. 375 – 398.

natolko, že súčasný *Big Five* diskurz otázku *stabilita vs. vývinové zmeny* viac menej opustil a presunul sa k otázkam *ako, kedy, čo a na základe čoho* sa vo faktoriálnych vzorcoch mení v priebehu života. Skúma sa napr. problematika podmienok a dynamiky *korelovaných zmien (correlated changes)* v rámci faktoriálnych klastrov či izolovaných zmien jednotlivých rysov (*trait changes*).

V súčasnosti sa dokonca ujalo používanie termínu *zrelostný princíp (maturity principle)*, ktorý referuje k faktorom podliehajúcim vývinovým zmenám ako výsledok prechodu k dospelosti: *neurotizmus, svedomitosť a prívetivosť*.²⁷ Táto zrelostná faktoriálna triáda sa často popisuje ako *sociálna zrelosť* alebo ako kapacita stať sa produktívnym prispievateľom spoločnosti.²⁸ Ako vidno, dva z maritálne významných faktorov, *neurotizmus* a *prívetivosť*, sú súčasťou spomenutej zrelostnej triády, čo už poskytuje legitimitu interpretačným formuláciám korešpondujúcim s východiskovou hypotézou nášho výskumu v podobe: „*čím vyššia miera emočnej stability (ergo nízka miera neurotizmu) a prívetivosti, tým vyššia spokojnosť s manželským vzťahom*“. Pre interpretačný tok nášho výskumu sú nemenej podnetné výskumy, ktoré testujú SIT (*social investment theory*)²⁹ hypotézu, ktorá predpokladá zmeny zrelostných faktoriálnych vzorcov v mladej dospelosti (18 – 40 r.), ku ktorým má dochádzať v súvislosti s tranzitnými fázami života, ako sú napr. vstup do zamestnania, rodičovstvo či nadviazanie významného vzťahu, ktoré stimulujú osobnostnú zrelosť tým, že vtiahajú mladých dospelých do nových sociálnych rolí spojených so sociálnymi očakávaniami a určitým setom behaviorálnych požiadaviek s asociovaným systémom sociálnych trestov a odmien – nútia ich *sociálne investovať*.

Na prvý pohľad by sa smer týchto výskumov mohol zdať opäť do istej miery v rozpore s individuálnym aspektom personalizácie – mechanické obsadzovanie sociálnych rolí a uniformný tlak stereotypných sociálnych štruktúr bol často v priebehu 20. storočia diagnostikovaný ako koreň totalitných tendencií v usporiadaní spoločnosti a ako taký rezultujúci v diktáte kolektívu neosobných jedincov tvoriacich sociálnu masu. Na tomto mieste si však možno opäť pripomenúť princípy personalizmu, ktoré už vyššie zohrali translačnú úlohu poskytnutím integračnej bázy pre pluralitu psychologických modelov osobnosti, znovu zdôrazniť charakter zápasu seba vymedzovania slobody *Ja* v konfrontácii s vždy obmedzujúcou vôľou *Druhého* ako nutnou ontickou podmienkou genézy osoby. Autonómne *Ja* sa stretáva v sociálnom priestore so svetom *Druhých* aj prostredníctvom zložitého systému sociálnych rolí, ktoré možno považovať za platformy onoho recipročne provokujúceho zápasu, plodiaceho personálne bytie v pravom zmysle slova.

Ak budeme vychádzať z takto načrtnutej personálnej dynamiky, umožní nám to integrovať do výsledného obrázku napokon aj faktor *extraverzie*, fak-

27 Porov. ROBERTS, B. W. – WALTON, K. E. – VIECHTBAUER, W.: Patterns of mean-level change in personality traits across the life course: A meta-analysis of longitudinal studies. In: *Psychological Bulletin*, Vol. 132, 2006, s. 1 – 25.

28 Porov. BLEIRDON, W.: What Accounts for Personality Maturation in Early Adulthood? In: *Current Directions in Psychological Science*, Vol. 24(3), 2015, s. 245 – 252.

29 ROBERTS, WOOD, SMITH, 2005.

tor s najvyšším korelačným koeficientom vo vzťahu k manželskej spokojnosti, ktorý bol na prvý pohľad vynechaný z vyššie spomínanej zrelostnej triády. Longitudinálny výskum realizovaný v rokoch 1981 až 1989 na masívnej vzorke 1 130 respondentov, ktorí boli testovaní v dvojročných intervaloch, totiž odkryl okrem iných súvislostí pozitívnu koreláciu medzi zmenami v miere *extraverzie* a spokojnosťou v zamestnaní, pričom treba zdôrazniť, že sa jednalo o súvis s rolovo podmienenou satisfaciou (*role satisfaction*). Tieto zmeny v extraverzii však neboli ohraničené životným obdobím mladej dospelosti, čo by mohlo vysvetľovať jej absenciu v zrelostnej triáde, viazanej práve na toto kritické obdobie.³⁰

Výskumný zámer si vyžiadala pokus o koherentné integrovanie niekoľkých teoretických konceptov psychológie osobnosti prostredníctvom *translačnej vrstvy* ich antropologických východísk, t. j. prizmou základných princípov filozofie personalizmu. Nasledoval prechod od teoretickej analýzy problematiky k jej zakotveniu v empirickom výskume, opierajúc sa o premostovaciu perspektívu sociologického konštruktu *zmyslu pre koherenciu*, ktorý spoluvytvára konceptuálne-metodologickú maticu, do ktorej je možno legitímne integrovať čiastkové výskumné projekty napriek ich paradigmatickej nesúrodosti.

Empirická časť výskumu priniesla pohľad na osobnostné rysy *veľkej pätky* v roli indikátorov či prediktorov manželskej satisfakcie, čo so sebou nesie prísľub zapracovania takto identifikovaných faktorov to eventuálnych praktických (napr. formačných) aplikácií v sociálnej práci či v pastorálnom sprevádzaní v najširšom zmysle slova.

Do istej miery prekvapivá perspektíva, ktorú odkryla meta-analýza empirického výskumu v zahraničí, je významná úloha vplyvu sociálnych rolí v roli spúšťačov maturácie parciálnych faktoriálnych trsov.

Použitá literatúra

- COSTA, P. T. – McCRAE, R. R. et al.: *The Revised NEO Personality Inventory*, 1990.
- DYRENFORTH, P. S. – KASHY, D. A. – DONNELLAN, M. B. – LUCAS, R. E.: Predicting relationship and life satisfaction from personality in nationally representative samples from three countries: The relative importance of actor, partner, and similarity effects. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 99, 2010, s. 690 – 702.
- ERIKSON, E.: *Childhood and Society*. W. W. Norton & Co, 1950.
- FRANKL, V.: *Lékařská péče o duši*. Brno : Arch, 1995.
- FRANKL, V.: *Neuvedomený Boh*. Bratislava : Lúč, 2005.
- FRANKL, V.: *Vůle k smyslu*. Brno : Arch, 1997.

³⁰ Porov. SCOLLON, C. N. – DIENER, E: Love, work, and changes in extraversion and neuroticism over time. In: *Journal of personality and social psychology*, Vol. 91(6), 2006, s. 1152 – 65.

- GRAHAM, J. M. – DIEBELS, K. J. – BARNOW, Z. B.: The Reliability of Relationship Satisfaction: A Reliability Generalization Meta-Analysis. In: *Journal of Family Psychology*, Vol. 25, No. 1, s. 39 – 48.
- JACOBI, J.: *Psychologie C. G. Junga*. Praha : Psychoanalytické nakladatelství, 1992.
- JUNG, C. G.: Člověk a duše. Praha : Academia, 1995.
- JUNG, C. G.: *Výbor z díla I*. Brno : Nakladatelství Tomáše Janečka, 1996.
- JUNG, C. G.: *Výbor z díla II*. Brno : Nakladatelství Tomáše Janečka, 1998.
- JUNG, C. G.: *Výbor z díla III*. Brno : Nakladatelství Tomáše Janečka, 1998.
- JUNG, C. G.: *Výbor z díla IV*. Brno : Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001.
- JUNG, C. G.: *Výbor z díla VI*. Brno : Nakladatelství Tomáše Janečka, 2000.
- JUNG, C. G.: *Duše moderního člověka*. Brno : Atlantis, 1994.
- KARNEY, B. R. – BRADBURY, T. N.: The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, methods, and research. In: *Psychological Bulletin*, 118, 1995, s. 3 – 34.
- KING, F. M. – BRUNER, G. C. – HENSEL, P. J.: *A Social Desirability Bias: A Neglected Aspect of Validity Testing*, 1991.
- KLIMSTRA, T. A. – BLEIDORN, W. – ASENDORPF, J. B. – van AKEN, M. A. G. – DENISSEN, J. J. A.: Correlated change of Big Five personality traits across the lifespan: A search for determinants. In: *Journal of Research in Personality*, 47, 2013, s. 768 – 777.
- LOCKE, H. J. & WALLACE, K. M.: Short marital adjustment and prediction tests: Their reliability and validity. *Marriage and Family Living*, 21, 251 – 255, 1959.
- MASLOW, A.: *Motivation and Personality*. Harper & Brothers, 1954.
- PEARSON, C. S. – MARR, H. K.: *Pearson, C. S., PMAI manual: A guide to interpreting the Pearson-Marr Archetype Indicator instrument*. Gainesville, FL : Center for Applications of Psychological Type, 2003.
- RUISEL, I. – HALAMA, P.: *NEO pětifaktorový osobnostní inventár (podľa NEO Five-Factor Inventory P. T. Costu a R. R. McCraeho)*. Praha : Testcentrum – Hogrefe, 2007.
- SMÉKAL, V.: *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a jednání*. (2. oprav. vyd). Brno : Barrister & Principal, 2004.
- SOLOMON, B. C. – JACKSON, J. J.: Why do personality traits predict divorce? Multiple pathways through satisfaction. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 106, 2014, s. 978 – 996.
- WEIDMANN, R. – LEDERMANN, T. – GROB, A.: Big Five traits and relationship satisfaction: The mediating role of self-esteem. In: *Journal of Research in Personality*, 69, 2017, s. 102 – 109.

Mgr. Martin Šarkan, PhD.
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
martin.sarkan@truni.sk